

Бедзай О.В., Федченко Т.В.

УДК 657.21:334.02.1

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. У статті розглянуті проблеми розвитку соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу, пов'язані з відображенням соціальних заходів у бухгалтерському обліку та соціальній звітності; здійснено огляд нормативно-правового забезпечення соціально відповідального бізнесу; визначено вплив змісту соціальних заходів на їх відображення в бухгалтерському обліку; побудовано модель об'єктів бухгалтерського обліку при соціально орієнтованому бізнесі.

Ключові слова: соціальна відповідальність, звітність, модель об'єктів обліку, витрати, стандарт.

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы развития социальной ответственности отечественного бизнеса, связанные с отражением социальных мероприятий в бухгалтерском учете и социальной отчетности; осуществлен обзор нормативно-правового обеспечения социально ответственного бизнеса; определено влияние содержания социальных мероприятий на их отражение в бухгалтерском учете; построена модель объектов бухгалтерского учета при социально ориентированном бизнесе.

Ключевые слова: социальная ответственность, отчетность, модель объектов учета, расходы, стандарт.

Summary. The problems of social responsibility in Ukraine have been described; objects of accounting and social reporting, based on international standards, have been isolated in the article.

Foreign companies around the world conduct social activities and support initiative of the United Nations Global Compact. Practice shows the positive impact of such events on the reputation and profitability of companies and the development of social relations in the state.

In Ukraine, the majority of businesses are not aware of the provisions of the business' social responsibility, are not actively involved in the community and their employees. However, a number of large domestic companies have joined the social programs and even provide for the contest its social accountability. Different standards for social reporting, as well as the direction of social activities lead to the fact that everyone enterprise have a unique social report, but performance measures are not have financial value and cannot be compared with other companies.

Accounting can collect information about the financial costs and economic benefits of social activities. Accordingly social reporting should be standardized and linked to the accounting system so that users of such statements will be sure in accurate and adequate information on the effectiveness of social responsibility.

The authors of the article analyzed the regulatory framework of corporate social responsibility; determined the effect of social activities on their reflection in accounting; built the model objects into account for socially-oriented business.

Key words: social responsibility, a report, the model objects into account, the cost, standard.

Соціально відповідальна діяльність у сучасному діловому світі є загальноприйнятим правилом, якого дотримуються як крупні, так середні й малі компанії. Враховуючи надзвичайну суспільну та економічну вигоди, які притаманні соціально відповідальному бізнесу, питання його подальшого розвитку належать до сфери особливої уваги з боку державної влади багатьох країн світу та провідних міжнародних організацій, чим і пояснюється актуальність дослідження.

Виникнення терміну соціальної відповідальності притаманно західній економіці, де ця тема має понад півстолітні традиції, сформовані безпосередньо суспільством, незадоволенням тими чи іншими діями компаній. Взагалі, американськими вченими соціальна відповідальність визначається як серйозна спроба вирішити соціальні проблеми, які повністю або частково виникли внаслідок дій підприємств [1].

В Україні на сьогодні 25% підприємств взагалі не мають уяви про поняття соціальної відповідальності бізнесу і лише п'ята частка підприємств має спеціальний бюджет та готує соціальний звіт [2]. Найбільш активними у цій сфері є представництва зарубіжних компаній, а також найкрупніші українські підприємства різних економічних галузей з корпоративною структурою управління – Київстар, ДТЕК, Метінвест, Хадсон, СКМ, Оболонь та ін.

Питання, пов'язані з вивченням соціалізації підприємств корпоративного сектору як потужної складової національної економіки, є досить новими, але вже висвітлюються у працях вітчизняних вчених [3-5].

Водночас, основи формування соціальної звітності вітчизняними підприємствами потребують подальшого удосконалення, розробка напрямків яких повинна відбуватися на підставі вимог міжнародних нормативно-правових актів та існуючого наукового досвіду.

Мета статті – систематизація проблем розвитку соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу, що пов'язані з відображенням соціальних заходів у бухгалтерському обліку та соціальній звітності на підставі вимог міжнародних нормативно-правових актів та існуючого наукового досвіду.

Основні завдання дослідження полягають у наступному:

- розглянути зміст основних понять «соціальна відповідальність корпорації», «соціальна звітність»;
- провести огляд нормативно-правового забезпечення соціально відповідального бізнесу;
- встановити вплив змісту соціальних заходів на їх відображення в бухгалтерському обліку;
- розкрити зміст підходів щодо визначення зв'язку між соціальною відповідальністю бізнесу та фінансовими результатами компанії;
- побудувати модель об'єктів бухгалтерського обліку в межах соціально орієнтованого бізнесу;
- визначити сукупність питань, які потребують першочергового вирішення у науці щодо бухгалтерського

обліку соціальних заходів компаній та складання ними соціальної звітності.

Проблемою існування соціально відповідального бізнесу займалися вітчизняні та закордонні економісти: Карагод В. С. [1], Бичковська Леніна [2], Малик І. П. [3], Родіонов О. В. [4], Рогалин Я. [5], Киш А. [6], Янкевич А. П. [7].

Логічний аналіз думок вчених та фахівців [3,6,7] щодо сутності поняття «соціальна відповідальність корпорації», дозволяє сформулювати його наступним чином – це добровільний внесок компанії у розвиток суспільства, розмір та напрямки якого перевищують встановлений законодавством мінімум.

Соціальна звітність – це звіти компаній, які містять інформацію не лише економічного характеру, а й соціально-екологічні показники [8].

Значним проявом необхідності складання соціальної звітності була розробка відповідних стандартів та реалізація певних заходів щодо стимулювання сучасного бізнесу до соціальної відповідальності (табл. 1).

Таблиця 1. Огляд нормативно-правового забезпечення соціально відповідального бізнесу

Вид документа, дата затвердження	Стисла характеристика документа
Стандарт «Соціальна відповідальність SA 8000:2008 (Social Accountability 8000)», прийнятий у 1997 р., оновлений у 2008 р.	Має за мету встановлення уніфікованого контрольованого стандарту соціальної відповідальності за участю третьої особи. Базується на принципах конвенцій Міжнародної Організації Праці.
Стандарт AA 1000, 1999 р.	Підвищення підзвітності бізнеса суспільству шляхом максимального залучення груп зацікавлених осіб, урахування їх думки при аналізі діяльності компанії.
Глобальний Договір ООН, липень 2000 р.	Це ініціатива, яка дозволяє компаніям забезпечити відповідність своєї діяльності десяти принципам, пов'язаним з правами людини, трудовими відносинами, охороною навколишнього середовища, боротьбою з корупцією.
Глобальна ініціатива зі звітності (Global Reporting Initiative - GRI), прийнята у 2000 р., оновлена у жовтні 2006 р.	Має за мету створення стійкої глобальної економіки за допомогою підприємств, які позитивно впливають на економічну, соціальну та екологічну складові виробництва та складають прозору звітність.
Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності», жовтень 2010 р.	Керівництво з принципів, проблем соціальної відповідальності, способів інтеграції соціально відповідальної поведінки тощо.
Зелена книга «Європейські умови для соціальної відповідальності підприємства», 2011 р.	Соціальна відповідальність (CSR- Corporate Social Responsibility) – концепція, яка є основою для добровільної інтеграції соціальних, екологічних інтересів між підприємством та зацікавленими особами.

З початком XXI-го століття всесвітню значимість набув Глобальний Договір ООН у галузі прав людини, трудових відносин, охорони навколишнього середовища та боротьби з корупцією, до якого на сьогодні приєдналися понад 3000 компаній зі всього світу та різних галузей економіки [9].

В Україні з 2005 року функціонує національна мережа компаній і організацій, які задекларували свою добровільну прихильність принципам Глобального Договору ООН, згідно з чим, вимогою для них є надання щорічних звітів про реалізацію цих принципів у повсякденній діяльності.

Існує також система стандартів з формування соціальної звітності. Наприклад, Глобальні ініціативи зі звітності GRI, завдяки яким компанія може підготувати звіт про економічний, соціальний та екологічний вплив на навколишнє середовище з урахуванням загальних принципів та показників [10].

В Україні показники соціально відповідального бізнеса викладено у відповідному Меморандумі, зміст яких базується на принципах Глобального Договору ООН, вимогах діючих документів Європейського Союзу, українського законодавства та уяві змісту соціальної відповідальності з боку лідерів вітчизняного бізнесу. Особливої уваги заслуговує прийняття у жовтні 2010 р. Міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності», якому в Україні надано статус національного [11].

Найбільш значною перевагою цього документа є встановлення принципів соціальної відповідальності:

- підзвітність – виникнення зобов'язання компанії звітувати про її вплив на суспільство та навколишнє середовище;
- прозорість, згідно з яким компанії повинні приймати прозорі рішення щодо дій, які можуть вплинути на суспільство та навколишнє середовище;
- етична поведінка;
- урахування інтересів зацікавлених осіб, який передбачає повагу компанією інтересів певного кола осіб та реагування на будь-які зміни;
- дотримання верховенства закону і правил міжнародної поведінки;
- дотримання прав людини.

Саме затвердження принципів соціальної відповідальності компаній сприяє подальшому розвитку щодо орієнтації вітчизняних підприємств на складання звітності соціального характеру. Висвітленню певних моментів цього питання вже присвячено роботи сучасників [1, 4, 8].

З огляду на зазначені здобутки та основи Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність», мета ведення соціально-орієнтованого обліку і складання звітності можна сформулювати наступним чином: надання користувачам повної, неупередженої і достовірної інформації про стан та результати фінансування соціальних програм (заходів).

Отже, постає проблема щодо формування облікової інформації про фінансування соціальних заходів та її відображення у відповідній звітності. Ця проблема загострюється вимогами сьогодення, пов'язана з подальшим орієнтуванням системи національного обліку та звітності на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку й Міжнародні стандарти фінансової звітності, а також трансформаційними процесами фінансових звітів.

Для її вирішення, на нашу думку, слід керуватися змістом системи проблем соціальної відповідальності, яким притаманний фінансовий аспект і які виокремлені у ISO 26000. З цих позицій, пропонуємо розуміти під об'єктами бухгалтерського обліку соціальних заходів витрати, які необхідні для їх здійснення (табл.2).

Таким чином, проблеми впровадження соціальних заходів вирішуються шляхом здійснення відповідних витрат, які потрібно відображати в обліку і звітності компанії, що ці витрати понесли.

Однак, є і зворотній бік цієї проблеми. Перш за все, виникає питання щодо економічної доцільності впровадження вітчизняними підприємствами заходів, орієнтованих на соціально відповідальну діяльність, оскільки, з огляду на зазначене вище, створюється уява, що останні нічого, крім витрат для компаній не несуть.

Однією з особливостей впровадження корпоративної соціальної відповідальності є саме досягнення комерційного успіху шляхом впровадження морально-етичних заходів, а результати досліджень свідчать про те, що частка українських компаній, які сприймають соціальну відповідальність як інструмент підвищення конкурентоспроможності компанії, зростає [2].

Таблиця 2. Вплив змісту соціальних заходів на їх відображення в бухгалтерському обліку

Соціальні заходи (відповідно до ISO 26000)	Об'єкти бухгалтерського обліку
Наймання та трудові відносини	Витрати на виплати робітникам (соціальний пакет)
Охорона праці та безпека робочого місця	Витрати на охорону праці та засоби індивідуального захисту
Навчання на робочому місці. Створення умов для розвитку умінь та навичок	Витрати на періодичну літературу, методичні матеріали, освітні програми, створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації працівників
Запобігання забрудненню навколишнього середовища	Витрати на природоохоронні заходи, нано-технології
Стійке ресурсокористування	Витрати на ресурсозберігаючі технології
Захист здоров'я та безпеки споживачів	Витрати на оцінку якості продукції
Обслуговування та підтримка споживачів	Витрати на гарантійне обслуговування
Розвиток технологій	Витрати на іноваційні проекти
Створення добробуту і доходу суспільства. Здоров'я. Соціальні інвестиції	Витрати на благодійність

Тобто, впровадження соціальних заходів відповідною компанією повинно привести до підвищення економічних показників її діяльності. Отже, виникає необхідність одночасно з витратами на соціальні ініціативи відображати в системі обліку і звітності економічні вигоди, які компанія очікує отримати внаслідок їх впровадження.

Міркування сучасних фахівців щодо існування зв'язку між соціальними заходами та пов'язаними з ними економічними вигодами також неоднозначні (рис. 1). Як бачимо, думки та досвід вітчизняної та зарубіжної науки і практики щодо існування взаємозв'язку між соціальною відповідальністю і фінансовими результатами компаній свідчать про наявність трьох підходів щодо уявлення типу цього зв'язку.

Рис. 1. Зміст підходів щодо визначення зв'язку між соціальною відповідальністю бізнесу та фінансовими результатами компанії

1. Негативний зв'язок. Як відзначено у [12] «...більшість українських підприємств поки що не бачать реальних вигід від підготовки соціальних звітів. Головна проблема – відсутність реакції з боку зацікавлених сторін (співробітників, бізнес-партнерів, ЗМІ, державних органів, громадських організацій)...».

2. Відсутність зв'язку. Ми поділяємо цю думку, але лише відносно того, що формалізувати зв'язок між величиною витрат на соціальні заходи та розміром фінансових результатів, отриманих внаслідок їх впровадження, дійсно дуже складно. За нашим розумінням, це можливо за допомогою застосування експертних методів і лише для цілей аналізу ефективності діяльності компаній.

3. Позитивний зв'язок. У підтвердження цієї думки наведемо деякі факти:

- результати досліджень 367 компаній з 57 галузей економіки підтверджують той факт, що дотримання принципів соціально відповідальної діяльності не суперечить іншим цілям управління, включаючи зростання прибутків акціонерів компанії [13];
- при здійсненні покупки або одержанні послуг для 21% українців важливим фактором вибору є соціальна діяльність компанії, а 60% респондентів виказують таким компаніям більшу довіру [5];
- дослідження Waddock & Graves показало, що протягом 10 років у компаній, які реалізують концепцію соціальної відповідальності, фінансові показники були значно вищі, ніж у соціально невідповідальних компаній. Дохід на інвестований капітал – вище на 9,8%, дохід з активів – на 3,55%, дохід з продажу – на 2,79%, прибуток – на 63,5% [2];
- за свідченням менеджера з корпоративної соціальної відповідальності компанії КиївСтар А.Нишкур «компанія отримала значну кількість пропозицій від державних органів, які, ознайомившись із соціальним звітом, пропонують реалізацію сумісних проектів» [14].

Тобто, корпоративні соціальні програми не передбачають отримання додаткового прибутку, однак їх реалізація приводить до певного бізнес-ефекту, сутність якого пов'язана більше з діловою репутацією компанії.

Отже, економічні вигоди внаслідок впровадження соціальних заходів, відобразити в обліку під час їх реалізації неможливо. Більш того, навіть володіючи інформацією про величину пов'язаних з ними витрат, визначити точний розмір доходу внаслідок саме соціальних дій, представляється дуже сумнівним, а сформулювати фінансовий результат від цієї діяльності взагалі можливо лише теоретично.

Тому, визначати об'єкти бухгалтерського обліку при соціально орієнтованому бізнесі, пропонуємо наступним чином (рис. 2).

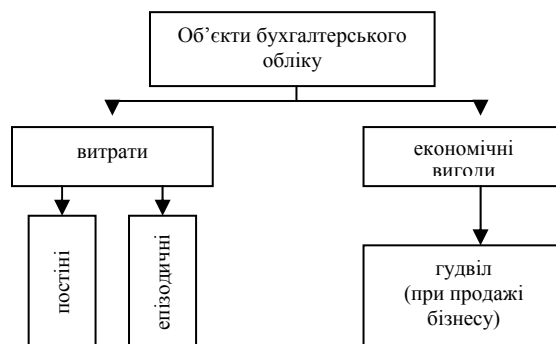

Рис. 2. Модель об'єктів бухгалтерського обліку в межах соціально орієнтованого бізнесу

Україні також відомий досвід формування корпоративного соціального звіту, в якому комплексно відображаються результати та показники діяльності компанії у галузі соціальної відповідальності та стійкого розвитку [12]. І хоча вітчизняні компанії склали подібний звіт з урахуванням вимог існуючої нормативної бази (див. табл. 1), їх формат все ж таки має довільний вигляд, що не дозволяє зацікавленим користувачам такої інформації об'єктивно порівнювати результати соціальної діяльності та ефективно управляти процесом соціалізації бізнесу на користь суспільства у рамках держави.

Отже, виникає потреба розробки відповідної теорії, методології бухгалтерського обліку та методики формування соціальної звітності з урахуванням національних особливостей економіки України. Це масштабна проблема, вирішення якої потребує зусиль не лише з боку підприємств, а й з боку держави та суспільства в цілому. На це вказує сукупність питань, які потребують першочергового вирішення у рамках зазначеної проблеми. На нашу думку, їх можна класифікувати за такими ознаками:

1. організаційні питання загального характеру:

- визначення потреб суспільства в інформації про соціальну діяльність суб'єктів господарювання;
- визначення переліку представників бізнесу, які повинні складати та надавати соціальну звітність;
- визначення ієрархічності складання соціальної звітності (на мікро- та/або на макрорівні);
- визначення кола осіб, зацікавлених в інформації, що відображається у соціальній звітності, тобто перелік користувачів;
- визначення шляхів доступу до інформації, що відображається у соціальній звітності;
- визначення на державному рівні органів, які повинні будуть ініціювати розробку та впровадження соціальної звітності;

2. питання, пов'язані з організацією та методикою обліку соціальних заходів та формування соціальної звітності:

- визначення критеріїв та параметрів соціальних об'єктів обліку, що підлягають розкриттю в обліковій політиці та звітності;
- визначення сукупності об'єктів бухгалтерського обліку та їх розкриття у звітності для задоволення потреб зацікавлених користувачів;
- вибір підходів щодо стандартизації форм соціальної звітності та уніфікації методів збору інформації для фіксації в обліку;
- визначення реєстрів обліку з об'єктів соціальних заходів та методики їх заповнення;
- визначення кола суб'єктів, які підтверджують вірність та об'єктивність інформації, відображеної у соціальній звітності.

У підсумку слід зазначити, що окреслені питання торкаються мікро- і макроекономічного рівня, тому потребують вирішення у наступних дослідженнях науковців.

Джерела та література:

1. Карагод В. С. Теория и методология международной системы корпоративной социальной отчетности : монография / В. С. Карагод. – М. : Бух. учет, 2005. – 248 с. М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 2004. – 463 с., ил. – Библиогр. : с. 295-342.
2. Бычковская Ленина. Проблемы и перспективы корпоративной социальной ответственности / Ленина Бычковская // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://reporter.zhitomir.info/?&task=detail&news=1942> - Загл. с экрана
3. Малик И. П. Развитие социальной ответственности бизнеса в Украине / И. П. Малик // Экон. простір. – 2008. – № 13. – С. 112-123.
4. Родіонов О. В. Формування концепції соціальної відповідальності підприємства / О. В. Родіонов // [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2009. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/vsunud/2009-6E/09rovsvp.htm> – Назва з екрана
5. Рогалин Я. Невозможно заниматься чем-то новым, инновационным, с рыбой кровью! / Я. Рогалин : [беседа А. Орлина с дир. Донец. благотворит. о-ва «Доброта» Я. Рогалиным] // Электрон. текстовые дан. – [Б. м., 2009]. – Режим доступа : <http://www.dobrota.donetsk.ua/articles/fond.doc> – Загл. с экрана.
6. Киш А. Социально ориентированный бизнес? А бюджет? / А. Киш // УК ТРТ "Лесная Венеция". - Saturday, 24 December 2011 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.trt-wv.com/index.php/articles-on-tourism/48-obshestvennoe-uchastie/1190-2011-12-24-04-52-47> – Загл. с экрана.
7. Янкевич А. П. Политическая власть и социально ориентированный бизнес в современном мире / А. П. Янкевич // [Электронный ресурс]. : Дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 Ярославль, 2005 204 с. РГБ ОД, 61:06-23/67. – Режим доступа: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/200377.html> - Загл. с экрана.
8. Корпоративная социальная ответственность: управленческий аспект [Коллективная монография]. – Москва. – 2008. – 480 с. – С. 295, 303.
9. Глобальный договор ООН (ГД ООН) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.undp.ru/index.php?iso=RU&lid=2&pid=73> - Загл. с экрана.
10. Система отчетности GRI [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.globalreporting.org/languages/russian/Pages/default.aspx> - Загл. с экрана.
11. ISO 26000 - Руководство по социальной ответственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/ISO_26000 - Загл. с экрана.
12. Конкурс социальных отчетов украинских компаний. – Режим доступа : <http://delo.ua/lifestyle/luchshie-socialnye-otchety-ukr-148309>. - Загл. с экрана.
13. Рейтинг самых социально ответственных компаний мира [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/companies/1436594-sostavlen-rejting-samyh-socialno-otvetstvennyh-kompanij-mira> - Загл. с экрана.
14. Корпоративная социальная ответственность «Киевстар» [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kyivstar.ua/ru/about/responsibility> - Загл. с экрана.

Берідзе Т.М.

УДК 311.1

ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до формування системи стратегічного управління підприємством; проаналізовано методи і моделі стратегічного аналізу; показана необхідність проведення ефективного моніторингу, як складової частини системи стратегічного управління; для забезпечення ефективного управління підприємством необхідно враховувати специфіку галузі.

Ключові слова: моніторинг, система стратегічного управління, інформаційне забезпечення.

Аннотация. В статье рассмотрены основные подходы к формированию системы стратегического управления предприятием; проанализированы методы и модели стратегического анализа; показана необходимость проведения эффективного мониторинга, как составной части системы стратегического управления; для обеспечения эффективного управления предприятием необходимо учитывать специфику отрасли.

Ключевые слова: мониторинг, система стратегического управления, информационное обеспечение.

Summary. The paper describes the main approaches to the formation of a strategic enterprise management analyzed the methods and models of strategic analysis, showing the need for effective monitoring, as part of a strategic management system, to ensure the effective management of the enterprise should take into account the specifics of the industry.

Existing management systems are not adapted to fundamentally solve new problems and management issues facing enterprises. Orientation modern enterprises to success is to use organizational methods and tools of strategic management. But most modern Ukrainian companies to date very little use models, methods and tools of strategic management.